

Kutsal Kitap'la iletişim/ilişki

Hans-Georg Gadler

Yunan-Roma Antik çağında Hermes tanrıların elçisi, tanrısal mesajların ileticisi sayılıyordu, ama bu mesajlar - tam da tanrılardan geldikleri için - güç anlaşılır nitelikteydi de. Gökten gelenin yeryüzünde önce bir kavranılır hale getirilmesi, beşerî imgelemlere ve kavramlara çevrilmesi gerekiyordu. Bu arada, mesajların doğru anlaşılmasını sağlamak ve buna uygun çevirmenlik hizmetlerini üstlenmek görevi Hermes'e düşer oldu. Hermes böylece, bütün bir bilim dalının mitolojik piri haline geldi. Anlamayı ve anlama sürecinin kendisi üzerine düşünmeyi konu alan bilime hermenötik / yorum-bilim deniyor.

Özellikle Kutsal Kitap metinlerinin yorumu söz konusu olduğunda bu kavramın Eskiçağ kökeni bazı noktalara ışık tutar. Metinleri doğru anlamak, kolay bir ödev değil, - Hermes'i düşünenecek olursak - kendine özgü ve bir bakıma tanrısal bir sanattır. Yorum-bilim günümüzde gayet farklı bilim alanlarında dikkate alınıyor ve uygulanıyor. Ama yorum-bilim öncelikle - arka planındaki mitolojik anlatı unsurunun görünür kıldığı üzere - kural koyucu olarak kabul edilen kutsal metinlerin yorumlanması kapsamında yer alır. Önemli olan, mitolojide olsun kutsal kitaplar bakımından olsun, dinsel açıdan önemli metinlerin doğru anlaşılması ve sonunda ortaya konan metin yorumunun dayandığı önkoşulların ve ilkelerin adını koymaktır.

Yorum-bilim ve tefsir arasındaki ilişki dilbilgisi ile dil, temel ile uygulama, panorama ile odaklanma arasındaki ilişki gibidir. Başka bir deyişle: Bir metnin tefsir yönünden açılmasını yorumlanmasına yönelik her çalışmanın arka planında önceden varılmış anlayışlar ve görüş biçimleri bulunur, ki bunlar yorum-bilim düşüncesinin konusu olur. Kutsal Kitap bilimi söz konusu olduğunda, yorumun beslendiği kaynağın suyunu teşkil eden en az dört ilke anılabilir, ki bu durum araştırma alanının karmaşık niteliğine uygun düşmektedir. Bunlar, yorumun ardından gelecek bir yöntem tartışmasında gereken ince aletlerin yapılacağı malzemeyi oluşturan hammadde gibidir. Yorum-bilim, yorumun tek tek adımlarla izleyeceği güzergâhı belirlemektedir.

Tarihsel bir belge

Eski Ahit ve Yeni Ahit neredeyse 1500 yıllık bir dönemi kapsar. Tek tek metinler farklı dönemlerde oluşmuş ve her birine o dönemin kendi kanaatleri, sosyal, toplumsal ve politik ilişkileri, değer kavramları ve çatışmaları damgasını vurmuştur. Kısaca: Kutsal Kitap metinlerini temelden belirleyen, bu metinlerin kaynaklandığı ve anlattığı dünya, artık bizim dünyamız değildir.

Bunun sonucu, yorumbilim açısından öz nitelikte bir bilgi ve aynı zamanda ödevdir: Kutsal Kitap'ı - gerek bütün olarak, gerek tek tek kısımları bakımından - gerektiği gibi anlayabilmek için tarihsel durumun yeniden kurgulanması gerekir. Teolojik olarak bunun ardında yer alan kanaat, Tanrı'nın kendini tarih içinde gösterip konuşmuş ve dolayısıyla, Tanrı kelamının da her seferinde, o dönemin tarihsel kisvesine bürünmüş olmasıdır. Bu vahiy anlayışı tarih bilinci taşıyan bir alımlamaya çağırır ve taşıyıcı unsurunun akıl olduğu bir o dönemi kavrama ve çevirme çalışması ister. Metinleri sadece, en başta kaynaklandıkları dönemi anlayan, konuştuqları dili öğrenmiş olan, kullandıkları imgeleri kavrayan ve onları yönlendiren hedeflerin farkına varanlar anlayabilir.

Tek tek metinlerin tarihsel kökenlerine ilişkin bilgi bu metinlerin anakronik okunmasına karşı ciddi bir uyarıyı dile getirir. Sorgulamasız, pek tarih endişesi gözetmeyen ve metne damgasını vuran özelliklere değer vermeyen, kelimesi kelimesine anlayış metni korumuş değil yabancılaştırmış ve ona saygısızlık etmiş olur. Metnin mesajını ve ne ifade ettiğini gerçekten yaşayabilmek için, olduğu dünyayla ve zamanla yoğun bir hesaplaşma, ayrıca, tarihsel olarak ortaya konmuş olan ifadelerin özenle güncellenmesi - ve bu arada okuyan kişinin zamanının da bir o kadar algılanması gerekir.

Bunu yaparken şu göz önünde tutulmalıdır: Tarih, genel olarak bir yeniden oluşturma çabasıdır. Bu en başta, metinlerde canlandırılan tarih için de geçerlidir. Metinlerdeki tarih tarihsel gerçeklikle basit bir şekilde, bire bir örtüşmez, daha ziyade, gene kendileri de önkoşullarla belirlenmiş, çeşitli çıkarların etkisiyle oluşmuş ve alımlama imkânlarına bağımlı olaylara bakabileceğimiz bir pencere açar. Taz olarak anlatıda sadece olgusal kurmaca vardır.

Şüphesiz, Kutsal Kitap metinleri tarih anlatır: İster İsrail kavminin tarihi, ister İsa'nın veya erken dönem Hıristiyanlığının tarihi olsun, bu böyledir. Muhakkak ki Kutsal Kitap metinleri yüzyıllarca süren bir tarihin toplandığı yerdir: İçlerinde siyasal hükümlerinin adı geçer, muharebeler anlatılır, İsa'dan, onun hayatından, ölümünden ve ilk Hıristiyanlığın tepşirinden bahsedilir. Tarih bilimi araştırmaları çerçevesinde hedef, bu metinlerde dile getirilenleri başka bilgi kaynaklarıyla karşılaştırmak ve tarihsel arka planı arkeolojinin, toplumsal tarihin araçlarıyla ve o döneme ait başka yazılı kaynaklarla aydınlatmaktır. Tarihsel bağlam ne kadar ayrıntılı, ne kadar keskin çizgilerle tasvir edilebilirse tek tek metinlerin amaçladığı ve dile getirdiği şey de o kadar belirgin biçimde anlaşılabilir.

Fakat Kutsal Kitap metinleri şu bakımdan da tarihseldir: Onların da arkalarında bir gelenek ve aktarım tarihi bulunmaktadır. Örneğin Yeni Ahit kapsamındaki inciller onyıllar sürmüş bir tepşir sürecinin sonucudur. Bu tarih boyunca, İsa'ya ilişkin anlatılar önce sözlü olarak aktarılmaktaydı. Tepşirin sözlü kaynakları olarak bunlar bir sözlü kültürün - koruyucu ve değiştirici etkisi olan - kanunlarına tabi bulunuyordu. Görgü tanıklarının ve çağdaşların yavaş yavaş tükenmesi ve hareketin yaygınlaşmasıyla belirli konu alanları (örneğin İsa'nın mucizelerine ve çilelerine dair anlatılar) yazıya

geçirildi. İnciller, sonunda sürekli bir anlatı biçimi alan, teolojik içeriğe sahip, bir kit-
leye yönelik, kültür tarihini ve dönemi alımlayan, ama aynı zamanda tarihe de sadık
bir sürecin İsa'nın hayatı biçiminde ulaştığı yazılı sonuç oldu.

Kutsal Kitap metinlerinin oluşum ve nakil tarihi, ayrıca oluştuğu döneme aitliği ve ni-
teliği tarihsel eleştirel bir okumaya sevketmektedir. Tarih biliminden elde edilen bil-
giler Kutsal Kitap tarihinin araştırılmasına zenginlik katmaktadır. Metinlerin ortaya
çıkması ve dile getirdiği zamanın araştırılması bu tek tek eserlerin oluşumunda rol oy-
nayan şartları görmemizi sağlar. Kutsal Kitap metinlerindeki dile getiriş tarzı ve ifade
ettikleriyle varmak istedikleri sonuç da ancak bu çerçeve içinde daha esaslı bir bi-
çimde anlaşılabilir.

Bir edebiyat belgesi

Kutsal Kitap çeşitli metinlerden oluşur ve içinde gayet çeşitli edebiyat türlerini ba-
rındırır. Örneğin, Eski Ahit'te hikâye eden, bir kehanet bildiren ve bilgelik aktaran
edebiyat metinleri vardır, ki bunlar kendilerine özgü edebiyat türleri oluşturur. Ara-
larında – çokyönlülüğü somut olarak göstermek için sadece birkaçı sayılacak olursa –
sade hikâyeler, gerek bir tehdit gerek selamet vaadi içeren sözler, kanun metinleri,
Zebur adı verilen şiirler, dualar, uyarıcı aforizmalar ve atasözleri, göze görünmüş bir
vizyonu veya kulağa gelmiş bir çağrıyı aktaran pasajlar, ayrıca veda nutukları ve eti-
yolojik bölümler vardır. Yeni Ahit'teki 27 metinden 20'si mektup, dördü İncil (Mar-
kos, Matta, Luka, Yuhanna) birer metin de anlatı (Havariler), öğretici konuşma (İbra-
niler) ve mahşer metni olarak sınıflandırılabilir. Şu yazı türleri de kendilerine özgü
edebiyat biçimleri içermektedir: kıssalar, uyarı sözleri, çile tasvirleri, öğretici konuş-
malar, özetleyici metinler, mucize tasvirleri, yolculuk anlatıları, ilmihaller, fazilet –
sefahat katalogları, sayı sembolizmi, vizyonların ve işitilen çağrılarının tasvirleri, mis-
yon anlatıları.

Kısaca: Bir metnin ifade ettiğini doğru ve isabetli bir şekilde kavrayabilmek için, çeşitli
edebiyat biçimlerinin ve türlerinin dikkate alınması gerekir. Böyle olunca, İsa'nın
doğumuna ve çocukluğuna dair anlatılar da olup bitenin düpedüz steno edilmiş birer
kayı veya tarihsel birer rapor olmamaktadır. Yeni Ahit'te İsa'nın doğumuna ilişkin
anlatıların amacı nihayet, bu doğumun canlandırılması değil, doğan kişinin büyüklüğü-
nün ve öneminin resmedilmesidir. Çocukluğa ilişkin anlatılar da tepşir niteliğinde bi-
rer geri dönüş ve söz konusu kişinin bütün hayat hikâyesinin yoğunlaştırılmış bir
özetidir. Bu anlatı türü bir kişinin yaptığı etkinin ve kişiliğindeki etkileyici özelliğin –
bir aynada ve çekirdeğinde görülürcesine – daha çocuk halinde belli olduğunu dile
getirir.

Edebiyat biçiminin incelenmesine metinlerin bölümlenişi ve yapısı dahildir, öyle ki
bunlar da dile getirilen içeriği ve mesajı taşıyan ve aktaran unsurlarıdır. Örneğin,
Markos incilinde körlerin sağaltılması pasajı iki kere metnin önemli noktalarına yer-

leştirilmiştir (Markos 8,22–26; 10,46–52) ve bunların yoğun bir süreç olan Havarilerin İsa ile beraberliğini (Markos 8,27–10,45) çerçeve içinde düzenlenmesi anlamlıdır: Böylece doğru görüş ve anlayış vurgulanmaktadır. Havarilerin gözü de körlerinki gibi açılmalı, dolayısıyla onlar da İsa'nın cevherini, yolunu ve misyonunu görüp anlamalıdır.

Maşer metinleri türü – başka hiçbir yazı türünün olmadığı kadar – imge ve sembol dilinden yararlanır. Buradaki sayılar matematiksel olarak anlaşılmalı, derin sembolizmleri içinde algılanmalıdır. Örneğin 144000 rakamı yüz kırk dört bin adet, kesin biçimde sayılabilecek olan tek tek üye için verilmemekte, ucu bucağı görülemeyecek kadar büyük bir selamet cemaatini, Tanrı'nın birleşmiş kavmini dile getirmekte ve sembolik niteliği olan 12x12x1000 sayılarından oluşmaktadır.

Kutsal Kitap metinlerinin yorumbilim yönünden bu şekilde, edebiyat nitelikleri içinde görülmesinin gereğini tefsir açısından yerine getirmek için birçok çeşitli yöntem kullanılmıştır. Edebî tür ve biçim eleştirisi, yani tek tek türlerin gelişim içindeki konuları ve tek tek metinlerin iletişim aracı olarak biçimleri konuları, ama ayrıca belagat veya imge dili yönünden yapılan analizler de, gerek bu metinlerin edebî güzelliğini ve derinliğini gerek yazarların edebî yaratıcılık gücünü, tek tek biçim ve türlerin işlevini ve ifade hedefini gözden kaçırmamak, hele hele yanlış anlamamak isteyen herkesin uğraşması gereken hususlardır. Yoksa, Tanrı'nın kelamı olan Kutsal Kitap metnine dünya edebiyatının bu kitap dışındaki herhangi bir eserinde görülenden daha az edebi sanatkarlık atfetmek ve edebiyat bilimcisi olarak daha az dikkat vakfetmek yerinde olur mu? Burada da geçerli olan şudur: Tek tek türlere ve türe özgü dilsel biçimlere ve imgelere karşı duyarlı olmak metne zarar vermez, aksine, ona yüzeysel ve sıradan bir okumanın kaybettirdiği şerefi iade eder.

İlham ürünü ve ilham kaynağı bir inanç metni

Kararlı bir Hıristiyan bakış açısından bakıldığında Kutsal Kitap, içinde Tanrı'nın kendini ifade ettiği ve ilham ürünü olarak oluşmuş bir metin olarak algılanacaktır. Tabii, inanca dayalı bu görüşle zaman ve mekân dışı bir ilhamın söze dönüştüğü savunulmuş olmalıdır. Tanrı hiçbir zaman bir bant kaydı için konuşur gibi konuşmaz, daha ziyade, Kutsal Kitap yazarlarının yaşadığı ve anlatılar biçiminde aktarılan, mektuplarda değinilen ve çeşitli mezmurlarda, ilahilerde dua çerçevesinde yansıtılan deneyimler ve yaşantılar yoluyla konuşur. Tanrı'nın Kutsal Kitap'ta konuştuğu inancı bu metnin tarihsel ve eleştirel açıdan algılanmasını yasaklamaz, aksine, böyle bir çalışmayı vahyin tarihsel olarak inış biçimini göz önünde bulundurduğu için talep eder.

Bu arada, Kutsal Kitap metinlerinin tamamının tepsir niteliğinde olduğunu düşünmek gerekir. Yazarın konumu, Tanrı'ya olan ve pek çok farklı durumlara yansıyan inancıdır. Metinler bu inancı anlatı yoluyla dile getirir. Kutsal Kitap metni ne kadar tarihsel-eleştirel bir hesaplaşmanın ve incelemenin konusuysa, şunun da bir o kadar

dikkate alınması gerekir: İnanç, sözümona asıl ifadeyi keşfetmek için önce metinden çıkartılması veya süzülüp alınması gereken bir katkı maddesi değildir. İnanç daha ziyade, söz konusu dil olayının, yazarı ve okuru birbirine bağlayarak iki tarafın ufuklarının birbirine bağlanmasını sağlayan merkezidir. Metnin tarafları olan tarih ve şimdiki zaman, oluşum dönemi ve güncel okuma durumu, varoluşsal bir cebelleşme ve yaşantı, arayış ve soruş, inanış ve şüphe içinde birleşmiştir.

Kutsal Kitap metni ilham yoluyla oluşmuş, inanç deneyimiyle dopdolu bir belge olduğu kadar, aynı zamanda – temelde aynı olan bakış açısı, arayış yönelimi ve inanç tutumu üzerinden – ilham verici niteliktedir de. Sonuç olarak daima, metnin varoluşsal önemi, eylem bakımından içerdiği itki ve pragmatizmine ilişkin sorular da söz konusu olmaktadır. Bunların cevabı sıradan bir aktarımla doğrudan doğruya bulunamaz. Cevaplara canlı bir diyalog içinde eski değerliklerin güncellenip ve uygulanarak yeni bağlamlar içinde deneyimlere ulaşma mücadelesi içinde olan ulaşacaktır.

İlham harfiyen aktarılan metnin yüzeyinde bulunamaz ve metin lafzının kelimesi kelimesine aktarılmasına indirgenemez. Kutsal Kitap metninin zihinsel boyutu olan bir ilham ürünü olduğu kanısı daha ziyade, okurun kendini Kutsal Kitap metninin varoluşsal ifadelerine açması ve bu metni – kelimesi kelimesine değil, fakat – ciddiye alması yönünde bir çağrı anlamına gelir. İlham, dinamik bir süreçtir. Bunun bir parçası da, tek tek ifadelerin tarihsel olarak anlaşılması ve dönemin tarihine bağımlılıklarının görülmesi, okurun kendi içinde bulunduğu durumu bilinçli olarak algılaması ve zamanın ötesine taşınması, fakat aynı zamanda gene de zamanın damgasını taşıyan mesajı aramasıdır.

Kanon içinde bir parça

Kanon kelimesi düstur, kriter anlamına gelir. M. S. yaklaşık 100 yılında Yahudiler arasında – Öğreti, Peygamberler ve Yazılar adlı üç bölümden oluşan İbranice Tanah metninin kuralkoyucu kapsamı ve içeriği konusunda fikir birliği hüküm sürmekteydi. Bu İbranice Kutsal Kitap Hıristiyanlık tarafından Eski Ahit adıyla aynı kuralkoyucu niteliğiyle üstlenildi ve geçerliliğinin sürmekte olduğu ilan edildi. 2. yüzyılın sonuna kadar ise, bugün Yeni Ahit olarak bilinen erken Hıristiyanlık dönemi yazıları içinden bir seçme gerçekleşti ve bunlar en geç 4. yüzyılın ikinci yarısında her tarafta tanınır hale geldi. Kanonun bu geniş bağlamı korunan, tarihsel nitelik kazanmış olan ve bağlayıcı sayılan bir birlik oluşturur. Kanon niteliği almış bu yazılar kapsamında, inancın dayandırılabilceği temel tanıklıklar olarak İsrail kavminin ve genç Hıristiyan hareketinin tarihi boyunca yazılmış ve kabul edilmiş metinler kalıcı biçimde saklanmış bulunmaktadır.

Bu kanonun parçalarından biri, ilk kısmı, Hıristiyanlık ile Yahudilik arasında köprü kurar. Elbette, Eski Ahit'in kararlı bir Hıristiyan anlayışı içinde yorumlanması başka bir sonuca – kristolojik bir sonuca – varır. Yeni Ahit'in metinleri için İbranice Kutsal Kitap daha baştan, son derecede önemli bir vahiy değeri taşımaktadır. Bu bakımdan

peygamberlerin metinleri, zeburlar veya eskatolojik vaatler de – İsa'nın dirilişi inancının ışığında – İsa'ya yönelik olarak yorumlanmış ve yazımları sürdürülmüştür. Özellikle Matta incili Eski Ahit kaynaklı, peygamberlerin kitaplarından alınma, içlerinde İsa'nın belirişinin Eski Ahit'teki mesih beklentisi ve selamet ümidi kapsamına yerleştirildiğini dile getiren düşünce ve tecelli alıntısı içerir. Eski Ahit böylece, Hz. İbrahim ve Hz. Davut'un geleceğini vaat ettikleri oğullarına inancı dile getiren canlı bir belge olarak kullanılmıştır (Matta 1,1).

İlk Hıristiyanların kendi öz Kutsal Kitabının Yahudi geleneğine göre yorumu karşısında gösterdikleri saygının bir ifadesi olarak da, Eski Ahit'in böyle kristolojik bir sonuca varacak şekilde okunuşunu yazar yönelişi olmaktan çok alımlama yönelişi olarak anlamak gerekir: Söz konusu olabilecek şey, kökendeki ifadenin ne olduğu üzerine bir tartışma değil, kendi başlarına çok katmanlı ve çiftdeğerli olan metinlerin farklı – yani Yahudi ve Hıristiyan kaynaklı – yorumlarının saygıyla kabulüdür.

Kanon, kendisini oluşturan güçlere bakıldığında, mürtedî yazılara ve teolojik tavırlara karşı başlangıçta elbet bir savunma tepkisi içermekle beraber, aynı ölçüde, son aldığı biçimiyle çokseslilik için de koruyucu bir çerçeve oluşturmaktadır. Bu bakımdan, gelişmenin yönünü belirleyici bir karar olan, tek bir incilin ve dolayısıyla İsa'nın teolojik olarak özgül tek bir hayat hikâyesinin kanonlaştırılması yerine dört incilin eşdeğerli olarak yan yana kabul edilmesi kararını düşünmek yeter. İsa'nın anlam ve kişi olarak izlediği yol ve yaşadığı kader böylece, bu dört çehreye sahip yol üzerinden, kalıcı bir biçimde erişilir kılınmak istemiştir. Fakat bu, şu anlama da gelir: Kanon çoksesliliği ve çelişkileri ayakta tutmakta ve okurlarından daima hesaplaşma istemektedir. Tarihin hatırlanışını koruyan ve erişilmesini kolaylaştıran şey birörneklik değil, içerik sahibi bir çokseslilik olacaktır. Farklı metinlerin, tutumların ve tecrübelerin kanonlaştırılması gelecekteki ve bir o kadar farklı okurlara yönelik belirgin bir çağrı ve sürekli güncel kalan bir yaklaşma çabası niteliğindedir. Kanonun aldığı biçimin kendisi de yön gösterir ve okumayı etkiler: Burada bağlayıcı biçimde birlik haline getirilen metinler İsa Mesih'e inanç temeli üzerinde bir çokluktan söz etmektedir. Kanona damgasını vuran, şüphe götürmez bir berraklığın yanında, yer alan muğlaklık, kesin cevapların yanında yer alan sorulardır da. Çizgisel veya edilgin bir alımlama bu nitelikleri taşıyan bir rehberin gereğini yerine getiremez. Çelişkiler, gerilimler, sesler ve yaklaşımlar daha ziyade, canlı bir hesaplaşma ve yoğun bir kişisel diyalog ister.

Aynı zamanda bu kanon, bir din cemaatinin birçok kitabı kapsayan ortak kitabıdır. Yüzyıllar boyunca yaşayış ve uygulama bu bağlayıcı rehberin doğrultusunda düzenlenmiştir. Bu kanonun bir tarih, birçok çehresi olan bir yorumlama ve etkileme tarihi yazmıştır ve gerek kişisel dindarlık ve inanış hayatı gerek teoloji ve dogmalar tarihi içinde cevaplar üretmiştir. Tarih boyunca bulunan ve verilen bu çok yönlü cevaplara bakıldığında, tekrar bir yorumbilimsel temel ilke kendini belli eder. Yazı daima, yenilenen bağlamlar içinde, yeni talepler karşısında, farklı dengeler içinde ve en çeşitlinden insanlar arasında bir ilham kaynağı olmuştur. Bu tek yazı etkilerden, tepkilerden, sonuçlardan ve aydınlanışlardan oluşan bir evrenin yolunu açmıştır. Yazı nedir?

Kutsal Kitap belirgin bir Hıristiyanlık bakış açısından nasıl anlaşılmalıdır? Neyi ortaya koyar? Kanon, tarihsel bir ateşin küllerinin konserve edildiği yer değildir, kanonun içinde ateş har har yanmakta, kuşaktan kuşağa aktarılmakta ve kendi içlerinde bir ateşi taşıyan okurlar aramaktadır.